

**До разової спеціалізованої вченої ради PhD 14524
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2)**

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата політичних наук, доцента, завідувача кафедри філософії та соціології Маріупольського державного університету Іванець Тетяни Мирославівни на дисертаційну роботу ГАВУРА Віталія Андрійовича на тему: «Україна – Японія: політичні та культурні відносини в кінці XX – початку XXI ст.», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія, галузь знань 03 Гуманітарні науки

Актуальність теми дослідження. Сучасна система міжнародних відносин перебуває в стані глибокої трансформації, що зумовлена кризою усталеного світового порядку, загостренням безпекових викликів та посиленням суперництва між провідними центрами сили. У цих умовах особливої ваги набувають двосторонні відносини між державами, які поділяють спільні політичні цінності та зацікавлені у збереженні міжнародного правопорядку, заснованого на принципах суверенітету, територіальної цілісності та верховенства міжнародного права. Саме в такому контексті слід розглядати відносини між Україною та Японією, які за останні десятиліття пройшли шлях від встановлення дипломатичних контактів до формування багатовимірного партнерства у політичній, економічній, гуманітарній та культурній сферах.

Актуальність дослідження значною мірою визначається тим, що українсько-японські відносини розвиваються на тлі суттєвих змін у безпековому середовищі як Європи, так і Індійсько-Тихоокеанського регіону. Російська агресія проти України та дедалі жорсткіша політика авторитарних держав актуалізували питання захисту міжнародного права і непорушності кордонів, що є принципово важливими як для України, так і для Японії. У цьому зв'язку українсько-японське співробітництво виходить за межі традиційних двосторонніх відносин і стає складовою ширших процесів формування міжнародної коаліції демократичних держав, зацікавлених у збереженні стабільності світового порядку.

Особливого значення досліджувана проблематика набуває з огляду на трансформацію зовнішньої політики Японії. Тривалий час країна концентрувалася переважно на економічних аспектах міжнародної діяльності, однак сучасні геополітичні виклики сприяли посиленню її політичної та безпекової активності. Підтримка України після початку повномасштабного російського вторгнення стала одним із проявів цієї трансформації та засвідчила готовність Японії брати на себе більшу відповідальність за підтримання міжнародної безпеки.

Водночас важливим аспектом дослідження є культурний вимір взаємин. У сучасних міжнародних відносинах культурна дипломатія дедалі частіше виступає не допоміжним, а самостійним інструментом зовнішньої політики, сприяючи формуванню позитивного міжнародного іміджу держав, розвитку суспільних контактів та зміцненню взаєморозуміння між народами. У випадку України та Японії культурна взаємодія має додаткову цінність, оскільки сприяє подоланню цивілізаційної та географічної дистанції між країнами, створюючи підґрунтя для довгострокового партнерства.

Наукова актуальність дисертації обумовлюється також недостатнім рівнем комплексного вивчення українсько-японських відносин у вітчизняній історичній та політичній науці. Більшість наявних досліджень зосереджується на окремих аспектах співробітництва, тоді як комплексний аналіз політичних і культурних відносин упродовж усього періоду незалежності України залишається порівняно малодослідженим. Особливо це стосується новітнього етапу розвитку двостороннього діалогу після 2014 року та його якісної трансформації в умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну в 2022 році.

Таким чином, дисертаційна робота Гавура В. А. присвячена актуальній науковій проблемі, що має важливе теоретичне та практичне значення. Її актуальність визначається необхідністю осмислення місця українсько-японського партнерства у сучасних міжнародних процесах, зростанням ролі культурної дипломатії у світовій політиці, а також потребою вироблення нових підходів до розвитку зовнішньополітичних і гуманітарних зв'язків України з державами Індійсько-Тихоокеанського регіону.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація написана відповідно до наукової проблематики кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Україна–Європа–Світ: цивілізаційні аспекти розвитку» (державний реєстраційний номер: 0120U101569), «Україна–Європа–Світ: історико-гуманітарний та безпековий вимір розвитку» (державний реєстраційний номер: 0125U003708).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій. Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі В. А. Гавура, забезпечується комплексним характером дослідження, значною джерельною базою, використанням сучасного методологічного інструментарію та логічною послідовністю викладу матеріалу. Автором опрацьовано 520 найменувань джерел і наукової літератури, серед яких вагоме місце посідають офіційні документи органів державної влади України та Японії, матеріали дипломатичних установ, міжнародних організацій, статистичні дані, аналітичні матеріали, українські, англомовні та японські наукові праці, що створює належне підґрунтя для достовірності отриманих результатів.

Методологічна база дослідження є цілісною та відповідає поставленим завданням. Автор аргументовано поєднує загальнонаукові методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції, узагальнення, конкретизація, порівняння зі

спеціально-історичними методами, насамперед історико-генетичним, діахронним, синхронним, компаративним та історико-системним підходами. Особливо цінним є використання історико-системного підходу, що дозволив розглядати українсько-японські відносини як складну систему взаємодії державних та суспільних акторів, а також простежити вплив міжнародного середовища на розвиток двостороннього діалогу.

Теоретичні положення та основні висновки дисертаційного дослідження викладені в 6 наукових публікаціях, серед них 3 статті в наукових фахових виданнях України (2 статті в журналах категорії Б та 1 стаття в журналі категорії А); 3 матеріали науково-практичних конференцій. Вимоги до кількості, обсягу та змісту наукових публікацій, необхідних для захисту кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня доктора філософії, Гавуром В. А. виконано.

Наукова новизна результатів дослідження. Наукова новизна дисертаційної роботи В. А. Гавура полягає у комплексному дослідженні політичних і культурних відносин між Україною та Японією наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Автор розглядає двосторонній діалог як цілісний процес, що розвивався під впливом як внутрішніх трансформацій обох держав, так і змін міжнародного середовища, що дозволило сформулювати системне бачення еволюції українсько-японського партнерства.

Найбільш вагомим результатом дослідження є запропонована авторська періодизація українсько-японських політичних відносин у 1991–2022 рр., яка ґрунтується на аналізі ключових етапів розвитку двостороннього співробітництва та змін його змістовного наповнення. Важливе значення має також включення до предметного поля дослідження новітнього етапу відносин, пов'язаного з повномасштабною російською агресією проти України, що дало змогу оцінити трансформацію підходів Японії до підтримки України та визначити нові тенденції розвитку партнерства.

Наукову цінність роботи підсилює введення до наукового обігу нових джерел, зокрема матеріалів офіційних комунікацій дипломатичних установ та державних органів у соціальних мережах, що дозволило більш повно відтворити сучасну динаміку українсько-японських відносин. Подальшого розвитку набули дослідження зовнішньополітичних пріоритетів Японії, особливостей її міжнародного позиціонування та основних напрямів українсько-японської співпраці у політичній і культурній сферах.

Автором уточнено значення двостороннього діалогу в контексті сучасних міжнародних процесів, а також розкрито роль українсько-японського співробітництва у сферах безпеки, екології, кібербезпеки, оборони та культурної дипломатії. Завдяки цьому результати дослідження виходять за межі описового аналізу окремих подій і дозволяють глибше зрозуміти місце українсько-японських відносин у сучасній системі міжнародних відносин.

Практична цінність дисертації полягає в можливості використання її результатів для подальших наукових досліджень, експертно-аналітичної діяльності та вдосконалення механізмів українсько-японського співробітництва. Матеріали роботи можуть бути корисними для

дипломатичної практики, підготовки аналітичних документів, а також у навчальному процесі під час викладання дисциплін з історії міжнародних відносин, дипломатії та зовнішньої політики держав.

Оцінка змісту та структури дисертації. Структура дисертації є логічною, відповідає меті і завданням дослідження. У вступі обґрунтовано актуальність, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет, хронологічні рамки, методологію та наукову новизну, практичне значення та апробацію результатів дослідження, структуру роботи.

У першому розділі дисертації автором здійснено ґрунтовний аналіз стану наукової розробки теми, джерельної бази та методології дослідження. Важливим здобутком є критичне осмислення як української, так і зарубіжної історіографії, що дозволило виявити недостатньо досліджені аспекти українсько-японських відносин та обґрунтувати необхідність їх комплексного вивчення. Особливої уваги заслуговує систематизація джерел різного походження, включаючи матеріали дипломатичних представництв та офіційних комунікацій, що суттєво розширює емпіричну основу дослідження.

Другий розділ присвячений аналізу трансформації дипломатичних цілей, зовнішньополітичних пріоритетів та безпекової політики Японії. Дисертант переконливо демонструє взаємозв'язок між еволюцією міжнародного позиціонування Японії після завершення «холодної війни», змінами в її безпековій доктрині та розвитком відносин з Україною. Важливим є те, що українсько-японський діалог розглядається в контексті ширших геополітичних процесів, пов'язаних із трансформацією міжнародної системи безпеки та зростанням ролі І Indo-Тихоокеанського регіону.

Вагомі результати дослідження представлені у третьому розділі, де автор послідовно простежує розвиток політичних відносин між Україною та Японією упродовж 1991-2022 років. Позитивної оцінки заслуговує не лише детальний аналіз процесу становлення двостороннього політичного діалогу, особливостей співпраці після Революції Гідності та в умовах російсько-української війни, але й запропонована авторська періодизація українсько-японських політичних відносин. Важливо, що дисертант не обмежується описом дипломатичних контактів, а аналізує їх через призму зміни стратегічних інтересів обох держав, розвитку санкційної політики Японії щодо Російської Федерації, механізмів фінансової та гуманітарної підтримки України, а також формування нових напрямів співробітництва у сфері безпеки.

Четвертий розділ характеризується високим рівнем наукової новизни та комплексності, оскільки автор розглядає культурні взаємини не як допоміжний елемент двостороннього співробітництва, а як самостійний напрям міжнародної взаємодії. Значний інтерес становить здійснений історичний екскурс до періоду, що передував здобуттю Україною незалежності, що дозволило показати витоки українсько-японських культурних контактів. Переконливими є висновки щодо ролі культурної дипломатії, діяльності освітніх, наукових та громадських інституцій у розвитку взаєморозуміння між двома народами та формуванні позитивного образу України в Японії.

Особливо варто відзначити, що автор не обмежується констатацією окремих фактів чи подій, а прагне виявити довгострокові тенденції розвитку українсько-японських відносин. Саме тому висновки дисертації мають узагальнюючий характер і ґрунтуються на значному фактичному матеріалі. Вони логічно випливають із проведеного аналізу та переконливо доводять, що після 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 році, відбулося якісне поглиблення українсько-японського партнерства, яке поступово набуває рис стратегічної взаємодії не лише у політичній, але й у гуманітарній та безпековій сферах.

Висновки дисертаційної роботи відповідають визначеним меті і завданням, наведені в них твердження є належним чином аргументованими, внутрішньо логічними та підтвердженими широкою джерельною базою. Список використаних джерел відповідає проблематиці наукової роботи.

Академічна доброчесність. Дисертаційна робота Гавура В. А. являється повністю оригінальними та самостійним науковим доробком, виконаним з дотриманням всіх принципів академічної доброчесності. Автор здійснює посилання на всі теоретичні та емпіричні розробки дослідників, дані з яких використовує в своїй роботі.

Дискусійні аспекти та рекомендації. Не применшуючи наукової цінності, теоретичної новизни та практичної значущості дисертаційної роботи Гавура В. А. «Україна – Японія: політичні та культурні відносини в кінці ХХ – початку ХХІ ст.», вважаємо за доцільне звернути увагу на окремі дискусійні положення, які мають переважно уточнювальний та рекомендаційний характер і спрямовані на подальше поглиблення наукової розробки теми:

1. У підрозділі 1.2 (с. 33–34), характеризуючи джерельну базу дослідження, автор значну увагу приділяє матеріалам засобів масової інформації та інтернет-ресурсів, які активно використовуються для висвітлення сучасного етапу українсько-японських відносин. Разом із тим доцільним видавалося б більш детально обґрунтувати критерії відбору цих джерел, принципів їх верифікації та оцінки достовірності. Зважаючи на значний обсяг залучених медіаматеріалів, чіткіше визначення методики роботи з ними дозволило б посилити джерелознавчу складову дослідження.

2. У підрозділі 1.3 (с. 37–39) автор достатньо повно характеризує методологічні засади роботи та надає перелік використаних методів дослідження. Водночас для підвищення структурованості методологічного розділу доцільно було б конкретизувати, які саме методи застосовувалися для розв’язання окремих дослідницьких завдань та в яких структурних частинах дисертації вони були використані. Такий підхід дозволив би більш наочно продемонструвати взаємозв’язок між поставленими завданнями, методами дослідження та отриманими результатами.

3. У підрозділі 2.1 (с. 62–67), аналізуючи трансформацію зовнішньополітичних пріоритетів Японії, дисертант аргументовано доводить поступовий перехід держави від переважно економічної дипломатії до більш активної політичної та безпекової ролі у міжнародних відносинах. Проте в роботі основна увага зосереджується на впливі саме зовнішніх факторів. На

нашу думку, більш детального висвітлення потребує вплив внутрішньополітичних процесів в Японії (внутрішньопартійних процесів, міжпартійної взаємодії в межах партійної системи, ролі політичних лідерів, особливо таких як Дз. Коїдзумі та С. Абе) на зовнішньополітичні пріоритети. Це б додало аналізу комплексності.

4. Аналізуючи розвиток українсько-японських політичних відносин після 2014 року (підрозділ 3.1), автор обґрунтовано доходить висновку про перехід двостороннього співробітництва на якісно новий рівень. Водночас певний науковий інтерес становило б більш детальне висвітлення питання про те, яким чином активізація українсько-японського діалогу співвідносилася з паралельними спробами Японії нормалізувати та покращити відносини з Російською Федерацією в період прем'єрства С. Абе. Такий аналіз дозволив би повніше розкрити особливості зовнішньополітичного балансування Японії у зазначений період.

5. У підрозділі 3.3, присвяченому розвитку українсько-японських відносин після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, автор справедливо зазначає, що реакція Японії на події 2022 року суттєво відрізнялася від її позиції після початку російської агресії у 2014 року. Разом із тим, на нашу думку, більш розгорнутого аналізу потребують причини такої трансформації. Зокрема, доцільно було б чіткіше розмежувати вплив внутрішніх факторів (еволюція політичних еліт, суспільних настроїв та безпекових підходів) і зовнішніх чинників (зростання загроз у Східній Азії, політика КНР та КНДР, зміна підходів союзників Японії). Також цікаво було б почути думку автора, чи підтримує він тезу про те, що Японію сьогодні треба розглядати як головного політичного та дипломатичного союзника України та виразника українських інтересів у Південно-Східній Азії. Можливо в межах роботи над дисертацією знайшлися аргументи для підтвердження чи спростування цього твердження.

6. У підрозділі 4.2, присвяченому культурному співробітництву між Україною та Японією, автором детально проаналізовано основні напрями культурної взаємодії, діяльність державних та громадських інституцій, а також заходи з популяризації культури обох країн. Водночас, на нашу думку, якісний аналіз міг би бути підсилений ширшим використанням кількісних показників, які дозволили б оцінити реальний вплив освітніх, наукових та культурних програм на розвиток двосторонніх відносин. Крім того, перспективним напрямом для подальших досліджень є феномен цифрової культурної дипломатії, зокрема роль соціальних мереж, онлайн-проектів та цифрових платформ у популяризації України в Японії та навпаки після 2022 року.

Зазначені зауваження мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, яка є цілісною, самостійною та науково обґрунтованою працею, що робить вагомий внесок у розвиток сучасної історичної науки.

Відповідність роботи встановленим вимогам. Робота відповідає вимогам щодо змісту та оформлення академічних робіт подібного типу. Вона

складається зі вступу, 4 розділів, 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг рукопису становить 353 сторінки (з них 204 сторінки основного тексту). Список використаних джерел та літератури налічує 520 позиції. Положення, що виносяться на захист, сформульовані чітко, відповідають меті та завданням дослідження, науково аргументовані, відзначаються науковою новизною і достатньо апробовані.

Загальний висновок. Враховуючи актуальність дисертаційної роботи, її наукову новизну, теоретичне і практичне значення, вважаю, що дисертаційна робота Гавура Віталія Андрійовича «Україна – Японія: політичні та культурні відносини в кінці XX – початку XXI ст.» повністю відповідає вимогам нової редакції Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових закладах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року №502 «Про внесення змін до деяких з постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів» (зі змінами) та вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 зі змінами «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктор філософії з галузі 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 032 – Історія та археологія.

Офіційний опонент:

кандидат політичних наук, доцент,
завідувач кафедри філософії та соціології
Маріупольського державного університету

Тетяна ІВАНЕЦЬ

17.06.2026 р.

Підпис Тетяни ІВАНЕЦЬ засвідчую:

Вчений секретар,
доктор історичних наук, професор

Ірина ГРІДІНА